

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ

**РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ
І ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІЙНОЮ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ:
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ,
КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ
ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ**

Науково-практичний посібник

*За загальною редакцією доктора юридичних наук,
професора, члена-кореспондента НАПрН України
В. В. Сокурєнка*

Харків 2023

Авторський колектив:

д-р юрид. наук, професор **Гловюк І. В.** (пункти 2.2.2, 2.2.3);
д-р юрид. наук, професор **Литвинов О. М.** (підрозділ 1.4);
д-р юрид. наук, професор **Орлов Ю. В.** (передмова, підрозділи 1.1–1.4);
д-р юрид. наук, професор **Пчеліна О. В.** (підрозділ 2.1);
д-р юрид. наук, професор **Степанюк Р. Л.** (підрозділ 3.3);
д-р юрид. наук, професор **Фоміна Т. Г.** (пункт 2.2.1);
д-р юрид. наук, професор **Яценко А. М.** (підрозділ 1.3);
канд. юрид. наук, доцент **Глобенко Г. І.** (підрозділ 2.3);
канд. юрид. наук, доцент **Кікінчук В. В.** (підрозділ 3.3);
канд. юрид. наук, доцент **Корнієнко В. В.** (підрозділ 3.1);
канд. юрид. наук, доцент **Матюшкова Т. П.** (підрозділ 3.2);
канд. юрид. наук, доцент **Романюк В. В.** (підрозділ 2.4);
канд. юрид. наук, доцент **Савчук Т. І.** (підрозділ 3.1);
канд. юрид. наук, доцент **Хань О. О.** (підрозділ 2.4);
канд. юрид. наук, доцент **Черевко К. О.** (підрозділ 1.3).

Рецензенти:

Одерій Олексій Володимирович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 Донецького державного університету внутрішніх справ;

Тетерятник Ганна Костянтинівна – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Одеського державного університету внутрішніх справ;

Храмцов Олександр Миколайович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Харківського національного університету внутрішніх справ
(протокол № 8 від 27 червня 2023 р.)*

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА..... 5

РОЗДІЛ 1

ВОЄННІ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З ВІЙНОЮ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

1.1. Поняття, види та кримінально-правова характеристика
воєнних злочинів..... 7

1.2. Особливості кваліфікації воєнних злочинів38

 1.2.1. *Типові ситуації документування порушень законів
і звичаїв війни та їх кримінально-правова оцінка*..... 38

 1.2.2. *Кримінально-правова оцінка участі (факту,
характеру, наслідків) у війні різних суб'єктів*..... 65

 1.2.3. *Воєнні злочини та злочини проти людяності:
співвідношення та розмежування*..... 76

1.3. Кримінально-правова характеристика та особливості
кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних з війною ...97

1.4. Кримінально-правова політика України в умовах війни:
ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ 135

РОЗДІЛ 2

РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ І ПОВ'ЯЗАНІХ З ВІЙНОЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

2.1. Особливості початку досудового розслідування воєнних
злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень 155

2.2. Особливості прийняття процесуальних рішень під час
досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних
з війною кримінальних правопорушень 178

 2.2.1. *Прийняття рішень щодо застосування
запобіжних заходів*178

 2.2.2. *Прийняття рішення щодо зупинення досудового
розслідування*.....202

 2.2.3. *Прийняття рішення щодо закінчення досудового
розслідування*.....219

2.3. Особливості здійснення спеціального досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень	248
2.4. Міжнародне співробітництво під час розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень	267

РОЗДІЛ 3

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ТА ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІЙНОЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

3.1. Організаційні та тактичні особливості проведення слідчого огляду за фактами вчинення воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень	288
3.2. Особливості тактики допиту при розслідуванні воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень	309
3.3. Завдання і можливості судових експертиз при розслідуванні воєнних злочинів та пов'язаних з війною кримінальних правопорушень	349
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	367
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК.....	395

РОЗДІЛ 2

РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ І ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІЙНОЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

2.1. ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ І ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІЙНОЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень є дуже складним і трудомістким процесом, який «вимагає від органів досудового розслідування, прокуратури, суду, експертних установ та інших фахівців високого рівня мобілізації, концентрації зусиль та ресурсів, адже доводиться діяти без права на помилку в складних умовах геополітичних, правових, безпекових, тактичних, логістичних, інформаційно-комунікаційних викликів»¹⁴⁹. Здійснюючи досудове розслідування названих кримінальних правопорушень, важливо не тільки чітко та суворо дотримуватися вимог кримінального процесуального законодавства, а й «базових стандартів етичної поведінки та професіоналізму протягом усього процесу планування та документування»¹⁵⁰. Тому особлива увага приділяється саме стандартизації процесу досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень, зокрема, стосовно:

– визначення обсягу та змісту обставин, які підлягають доказуванню;

¹⁴⁹ Дufenюк О. Розслідування воєнних злочинів в Україні: виклики, стандарти, інновації. *Baltic Journal of Legal and Social Science*. 2022. No. 1. P. 54. DOI: <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-1-6>.

¹⁵⁰ Керівництво з базових стандартів розслідування для документування міжнародних злочинів в Україні. Травень 2023 // Global Rights Compliance : сайт. URL: <https://globalrightscpliance.com/wp-content/uploads/2023/05/КЕРІВНИЦТВО-З-БАЗОВИХ-СТАНДАРТІВ-РОЗСЛІДУВАННЯ-ДЛЯ-ДОКУМЕНТУВАННЯ-МІЖНАРОДНИХ-ЗЛОЧИНІВ-В-УКРАЇНІ.pdf>.

- окресленню особливостей отримання (збирання) інформації про можливі випадки вчинення вказаних кримінальних правопорушень, початку досудового розслідування, визначення та проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій;

- алгоритмізації дій працівників органу досудового розслідування та інших органів і підрозділів на кожному з етапів розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень;

- аргументації для процесуальних рішень;

- визначення процесуальних інструментів отримання та фіксації інформації¹⁵¹ тощо.

Ураховуючи той факт, що документування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень здійснюється в межах їх досудового розслідування, важливими є питання про виокремлення особливостей:

- початку досудового розслідування окреслених кримінальних правопорушень; повідомлення про підозру;

- прийняття процесуальних рішень, зокрема щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зупинення та закінчення досудового розслідування;

- здійснення спеціального досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень;

- міжнародного співробітництва під час розслідування виокремленого різновиду кримінальних правопорушень.

Названі особливості зумовлені багатьма чинниками:

- нормативно-правовою регламентацією переліку воєнних злочинів і порядку їх документування не тільки на національному, а й на міжнародному рівні;

- властивостями кримінально-правової та криміналістичної характеристик воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень;

- резонансністю досліджуваних складів кримінальних правопорушень;

- межами доказування в цій категорії кримінальних проваджень;

- здійсненням досудового розслідування в умовах війни та дії правового режиму воєнного стану;

¹⁵¹ Там само; Стандарти розслідування воєнних злочинів. Незаконне позбавлення волі та катування : метод. рек. / М. І. Пашковський, Є. О. Крапивін, В. В. Яворська та ін. Київ, 2023. 104 с. URL: https://justgroup.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/standart-rozsliduvannya_katuvannya.pdf.

– створенням спеціалізованих підрозділів у структурі правоохоронних органів, які займаються виключно документуванням і розслідуванням воєнних злочинів;

– підслідністю розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень;

– великою кількістю кримінальних проваджень, а також великим обсягом інформації, яку потрібно зафіксувати під час здійснення досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень;

– здійсненням досудового розслідування в умовах, небезпечних для життя та здоров'я особи (наприклад, під час артилерійських обстрілів та/чи ракетних бомбардувань або їх загрози, в умовах мінної небезпеки, загрози нападу з боку диверсійно-розвідувальних груп та/чи військовослужбовців держави-агресора тощо);

– відсутністю можливості своєчасного фіксування та дослідження слідової й іншої доказової інформації через перебування окремих територій України під окупацією;

– великою кількістю внутрішньо переміщених осіб, а також осіб, які знайшли прихисток за кордоном;

– використанням нових методів і засобів документування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень (наприклад, 3D-сканерів, мобільних ДНК-лабораторій, обладнання для ДНК-аналізу кісткової тканини, наданих міжнародними партнерами¹⁵² та ін.);

– розробленням стандартів розслідування воєнних злочинів;

– необхідністю співпрацювати з міжнародними, зокрема правоохоронними та судовими, організаціями, а також правоохоронними та судовими органами інших держав, зокрема країн – членів Європейського Союзу.

Знання перерахованих вище особливостей досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень, а також їх урахування правоохоронними органами у своїй професійній діяльності дасть змогу:

по-перше, вчасно виявити всі факти вчинення окреслених протиправних діянь,

по-друге, підвищити ефективність досудового розслідування та пришвидшити притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

¹⁵² Matola V. Ukraine: International Support for War Crimes Investigations // Institute for War & Peace Reporting : сайт. 14.02.2023. URL: <https://iwpr.net/global-voices/ukraine-international-support-war-crimes-investigations>.

Говорячи про воєнні злочини та пов'язані з війною кримінальні правопорушення, важливо усвідомлювати, що одним із першочергових завдань, яке поставлене перед правоохоронними органами, є виявлення всіх епізодів указаної кримінальної протиправної діяльності. З цією метою потрібно здійснювати постійний моніторинг у відкритих джерелах, відвідувати компактні місця проживання внутрішньо переміщених осіб для виявлення незадокументованих жертв з подальшим інтерв'юванням¹⁵³ тощо. Бо тільки своєчасні й якісні фіксація та документування фактів учинення воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень дозволять отримати достатні для початку досудового розслідування дані.

Початок досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень є реалізацією засади публічності в кримінальному провадженні, відповідно до якої «прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за винятком випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила»¹⁵⁴. Більше того, згідно з ч. 4 ст. 214 КПК України «слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається»¹⁵⁵.

Досудове розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень розпочинається з підстав і у порядку, визначеному статтями 214, 615 КПК України. Зокрема, досудове розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень розпочинається з моменту внесення відомостей про обставини,

¹⁵³ Документування воєнних злочинів: новий проект ЕЦПЛ // Експертний центр з прав людини : сайт. 20.12.2022. URL: <https://ecpl.com.ua/news/21449/>.

¹⁵⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

¹⁵⁵ Там само.

що можуть свідчити про їх учинення, до ЄРДР. Обов'язок розпочати досудове розслідування покладається на слідчого, дізнавача, прокурора. Підставами для внесення відомостей про обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, є подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або самостійне їх виявлення прокурором, дізнавачем, слідчим з будь-якого джерела. При цьому названі суб'єкти зобов'язані розпочати досудове розслідування негайно, але не пізніше 24 годин після отримання відомостей про вчинення воєнного злочину і/чи пов'язаних з війною кримінальних правопорушень. Проте у випадку введення правового режиму воєнного стану та за відсутності технічної можливості доступу до ЄРДР, досудове розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень розпочинається з моменту винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування. Водночас відомості, що підлягають внесенню до ЄРДР, вносяться до нього за першої можливості¹⁵⁶. Більш детально особливості початку досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень розглянемо нижче.

Підставами початку досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України є заява, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або самостійне виявлення слідчим, дізнавачем, прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення¹⁵⁷. До речі, заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення можуть подаватися як в усній, так і письмовій формах в один із способів:

- на особистому прийомі;
- засобами поштового, телеграфного або факсимільного зв'язку;
- за допомогою спеціальної телефонної лінії;
- через офіційний вебсайт правоохоронного органу;
- засобами електронного зв'язку.

Підставою початку досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень є не будь-які заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення, а ті, які прийняті та зареєстровані належним чином і уповноваженим суб'єктом. Зокрема, відповідно до ч. 4 ст. 214 КПК України обов'язок прийняття та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальні

¹⁵⁶ Там само.

¹⁵⁷ Там само.

правопорушення покладається на слідчого, прокурора, іншу службову особу, уповноважену на прийняття та реєстрацію таких заяв чи повідомлень¹⁵⁸.

Порядок прийняття, реєстрації та реагування на заяви чи повідомлення про кримінальні правопорушення закріплюється відомчими підзаконними нормативно-правовими актами, а саме:

– Інструкцією про порядок приймання, реєстрації та розгляду в Службі безпеки України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення, затвердженою наказом Центрального управління Служби безпеки України від 16 листопада 2012 р. № 515¹⁵⁹;

– Порядком ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 8 лютого 2019 р. № 100¹⁶⁰;

– Інструкцією з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженою наказом Міністерства внутрішніх справ України від 27 квітня 2020 р. № 357¹⁶¹;

– Інструкцією про порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення у центральному апараті Державного бюро розслідувань, затвердженою наказом Державного бюро розслідувань від 28 грудня 2021 р. № 726¹⁶²;

¹⁵⁸ Там само.

¹⁵⁹ Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду в Службі безпеки України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення : затв. наказом Центр. управління Служби безпеки України від 16.11.2012 № 515 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2022-12>.

¹⁶⁰ Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : затв. наказом МВС України від 08.02.2019 № 100 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19>.

¹⁶¹ Інструкція з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : затв. наказом МВС України від 27.04.2020 № 357 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20>.

¹⁶² Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення у центральному апараті Державного бюро розслідувань : затв. наказом Держ. бюро розслідувань від

– Порядком роботи спеціальної телефонної лінії у центральному апараті та територіальних управліннях Державного бюро розслідувань, затвердженим наказом Державного бюро розслідувань від 19 вересня 2022 р. № 473¹⁶³;

– Інструкцією про порядок розгляду звернень громадян та організації особистого прийому громадян у центральному апараті та територіальних управліннях Державного бюро розслідувань, затвердженою наказом Державного бюро розслідувань від 20 травня 2021 р. № 314¹⁶⁴;

– Інструкцією про порядок розгляду звернень громадян, повідомлень, поданих в порядку законів України «Про запобігання корупції» та «Про Національне антикорупційне бюро України», заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення або необґрунтовані активи, депутатських запитів, звернень і вимог народних депутатів України, адвокатських запитів у Національному антикорупційному бюро України та його територіальних управліннях, затвердженою наказом Національного антикорупційного бюро України від 29 грудня 2020 р. № 141¹⁶⁵;

– Порядком роботи спеціальної телефонної лінії Національного антикорупційного бюро України, затвердженим наказом Національного антикорупційного бюро України від 21 травня 2021 р. № 67¹⁶⁶;

28.12.2021 № 726 // Державне бюро розслідувань : офіц. сайт. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/diyalnist/npa/nakaz-vid-28.12.2021-n726.pdf>.

¹⁶³ Порядок роботи спеціальної телефонної лінії у центральному апараті та територіальних управліннях Державного бюро розслідувань : затв. наказом Держ. бюро розслідувань від 19.09.2022 № 473 // Державне бюро розслідувань : офіц. сайт. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/diyalnist/pravovi-zasadi/nakaz-n-473-vid-19.09.2022.PDF>.

¹⁶⁴ Інструкція про порядок розгляду звернень громадян та організації особистого прийому громадян у центральному апараті та територіальних управліннях Державного бюро розслідувань : затв. наказом Держ. бюро розслідувань від 20.05.2021 № 314 // Державне бюро розслідувань : офіц. сайт. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/documents/nakaz-314.pdf>.

¹⁶⁵ Інструкція про порядок розгляду звернень громадян, повідомлень, поданих в порядку законів України «Про запобігання корупції» та «Про Національне антикорупційне бюро України», заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення або необґрунтовані активи, депутатських запитів, звернень і вимог народних депутатів України, адвокатських запитів у Національному антикорупційному бюро України та його територіальних управліннях : затв. наказом Нац. антикорупц. бюро України від 29.12.2020 № 141 // Національне антикорупційне бюро України : офіц. сайт. URL: <https://nabu.gov.ua/site/assets/files/28479/instrukciya.pdf>.

¹⁶⁶ Порядок роботи спеціальної телефонної лінії Національного антикорупційного бюро України : затв. наказом Нац. антикорупц. бюро України

– Інструкцією про порядок розгляду звернень і запитів та особистого прийому громадян в органах прокуратури України, затвердженою наказом Генерального прокурора від 6 серпня 2020 р. № 363¹⁶⁷;

– Інструкцією про порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, віднесені законом до підслідності Бюро економічної безпеки України, затвердженою наказом Бюро економічної безпеки України від 23 березня 2022 р. № 58¹⁶⁸.

З аналізу наведених вище нормативно-правових актів бачимо, що у випадку прийняття усної заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення уповноваженою службовою особою складається протокол прийняття заяви про кримінальне правопорушення. При цьому всі отримані заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення (письмові й усні) підлягають обов'язковій реєстрації.

Наприклад, в органах (підрозділах) поліції «уповноважена службова особа на лицьовому боці письмових заяв (повідомлень), протоколів прийняття заяв про кримінальне правопорушення та іншу подію, рапортів поліцейських проставляє штамп реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події»¹⁶⁹. Такі заяви та повідомлення реєструються в інформаційно-телекомунікаційній системі «Інформаційний портал Національної поліції України» (далі – ІТС ІППП) або журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події (далі – журнали ЄО). Якщо заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення подані до Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ), вони реєструються у Журналі реєстрації заяв і

від 21.05.2021 № 67 // Національне антикорупційне бюро України : офіц. сайт. URL: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/page_uploads/09.01/67_zvedenyu_nakaz_no67_vid_21.05.2021_telefon liniya.pdf.

¹⁶⁷ Інструкція про порядок розгляду звернень і запитів та особистого прийому громадян в органах прокуратури України : затв. наказом Ген. прокурора від 06.08.2020 № 363 // Генеральна прокуратура України : офіц. сайт. URL: <https://bit.ly/3KwIKR5>.

¹⁶⁸ Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, віднесені законом до підслідності Бюро економічної безпеки України : затв. наказом Бюро економ. безпеки України від 23.03.2022 № 58 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0472-22>.

¹⁶⁹ Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : затв. наказом МВС України від 08.02.2019 № 100 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19>.

повідомлень про кримінальні правопорушення, що ведеться в системі електронного документообігу¹⁷⁰.

У випадку самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення воєнного злочину та/чи пов'язаного з війною кримінального правопорушення:

1) поліцейським: «невідкладно, але не пізніше 24 годин рапортом доповідає про це керівникові органу (підрозділу) поліції або особі, яка виконує його обов'язки. За рішенням керівника органу (підрозділу) поліції або особи, яка виконує його обов'язки, відомості про виявлене кримінальне правопорушення уповноважена службова особа реєструє в ІТС ІППП (журналі ЄО в разі тимчасової відсутності технічних можливостей унесення таких відомостей до ІТС ІППП) та невідкладно, але не пізніше 24 годин реєстрації передаються:

– до органу досудового розслідування для внесення відповідних відомостей до ЄРДР або передання цих відомостей до органів (підрозділів) поліції нижчого рівня та їх внесення до ЄРДР;

– у міжрегіональних територіальних органах поліції та їх територіальних (відокремлених) підрозділах – до органів (підрозділів) поліції, на території обслуговування яких сталася така подія, для прийняття відповідних рішень та внесення до ЄРДР»¹⁷¹;

2) слідчим Служби безпеки України: «складається рапорт про виявлене кримінальне правопорушення. Рапорт реєструється як підготовлений документ у встановленому СБУ порядку. Після реєстрації рапорт невідкладно доповідається керівнику слідчого підрозділу. До рапорту додаються матеріали, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення»¹⁷²;

¹⁷⁰ Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення у центральному апараті Державного бюро розслідувань : наказ Держ. бюро розслідувань від 28.12.2021 № 726 // Державне бюро розслідувань : офіц. сайт. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/diyalnist/npa/nakaz-vid-28.12.2021-n726.pdf>; Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, віднесені законом до підслідності Бюро економічної безпеки України : затв. наказом Бюро економ. безпеки України від 23.03.2022 № 58 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0472-22>.

¹⁷¹ Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : затв. наказом МВС України від 08.02.2019 № 100 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19>.

¹⁷² Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду в Службі безпеки України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення :

3) працівником слідчого чи оперативного підрозділу Державного бюро розслідувань (далі – ДБР): «складається службова (доповідна) записка (рапорт) про виявлене кримінальне правопорушення. Службова (довідна) записка (рапорт) невідкладно подається керівнику (начальнику) слідчого підрозділу або керівнику оперативного підрозділу. До службової (довідної) записки (рапорту) можуть бути додані матеріали, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення»¹⁷³;

4) детективом, службовою (посадовою) особою іншого підрозділу БЕБ: «складається повідомлення (рапорт) про виявлене кримінальне правопорушення. Повідомлення (рапорт) про виявлене кримінальне правопорушення реєструється в структурному підрозділі, на який покладено функції організаційно-розпорядчого забезпечення, та невідкладно передається для розгляду керівнику відповідного підрозділу детективів, згідно з функціональними обов'язками. До повідомлення (рапорту) про виявлене кримінальне правопорушення можуть бути додані матеріали, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення, які формуються у справу»¹⁷⁴.

Датою подання заяви (повідомлення) про воєнний злочин і/чи пов'язане з війною кримінальне правопорушення до правоохоронного органу вважається дата її реєстрації у визначеному законодавством порядку. Саме від цієї дати здійснюється відлік установленого законодавцем строку «негайно, але не пізніше 24 годин» для внесення відомостей до ЄРДР або винесення постанови про початок досудового розслідування за умов, визначених у п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України.

Звертаємо увагу, що «КПК не передбачає вимоги дотримання правил підслідності при внесенні відомостей до ЄРДР. Стаття 214

затв. наказом Центр. управління Служби безпеки України від 16.11.2012 № 515 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2022-12>.

¹⁷³ Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення у центральному апараті Державного бюро розслідувань : затв. наказом Держ. бюро розслідувань від 28.12.2021 № 726 // Державне бюро розслідувань : офіц. сайт. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/diyalnist/npa/nakaz-vid-28.12.2021-n726.pdf>.

¹⁷⁴ Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, віднесені законом до підслідності Бюро економічної безпеки України : затв. наказом Бюро економ. безпеки України від 23.03.2022 № 58 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0472-22>.

КПК не містить вимоги про дотримання при внесенні відомостей до ЄРДР правил підслідності і вказівки на можливість не вносити відомості, якщо кримінальне правопорушення не підслідне органу»¹⁷⁵.

Ще однією особливістю підстав початку досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень є те, що ними можуть бути «не будь-які прийняті та зареєстровані заяви, повідомлення, а лише ті з них, в яких містяться достатні дані, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, за наслідками чого слідчий, прокурор приймає рішення про початок досудового розслідування шляхом внесення відповідних відомостей до ЄРДР»¹⁷⁶. З наведеного видно, що «анонімна заява не реєструється як підстава для відкриття кримінального провадження, а лише є підставою для перевірки викладеної в ній інформації, після чого відомості до ЄРДР може бути внесено за рапортом працівника поліції, який встановив наявність ознак кримінального правопорушення згідно з інформацією, що міститься у заяві чи повідомленні»¹⁷⁷.

Звертаємо увагу, що «законодавство України не передбачає особливих вимог або певної форми щодо складання заяви про вчинення кримінального правопорушення. Обов'язково у заяві мають міститися конкретні відомості про вчинення злочину та прохання особи вжити невідкладні дії щодо реєстрації цієї заяви в ЄРДР та початку досудового розслідування. Фактично рапорт слідчого є заявою про вчинення кримінального правопорушення, з якого цілком вбачаються конкретні відомості про вчинення протиправних дій»¹⁷⁸. Утім відповідно до п. 2 гл. 1 розд. II Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення «відомості про кримінальне правопорушення, викладені у

¹⁷⁵ Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24.05.2021 : справа № 640/5023/19, провадження № 51-2917км20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97286253>.

¹⁷⁶ Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 30.09.2021 : справа № 556/450/18, провадження № 51-4229км20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100109396>.

¹⁷⁷ Там само.

¹⁷⁸ Постанова Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 04.04.2023 : справа № 572/1684/19, провадження № 51-3040км20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110055057>.

заяві, повідомленні чи виявлені з іншого джерела, повинні відповідати вимогам пункту 4 частини п'ятої статті 214 КПК України, зокрема мати короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення»¹⁷⁹.

Момент початку досудового розслідування щодо воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень збігається з моментом внесення до ЄРДР відомостей, які можуть свідчити про ці кримінальні правопорушення¹⁸⁰, а за умов, передбачених п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, – з моментом винесення постанови про початок досудового розслідування. У випадку, якщо матеріали досудових розслідувань щодо воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень були виділені в окреме провадження чи об'єднані в одне провадження, момент початку досудового розслідування визначається відповідно до ч. 7 ст. 217 КПК України, а саме: «днем початку досудового розслідування у провадженні, виділеному в окреме провадження, є день, коли було розпочато розслідування, з якого виділено окремі матеріали, а у провадженні, в якому об'єднані матеріали кількох досудових розслідувань, – день початку розслідування того провадження, яке розпочалося раніше»¹⁸¹.

Звертаємо увагу, що здійснення досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень до або без його початку, а саме – внесення відомостей до ЄРДР чи винесення постанови про початок досудового розслідування (ч. 2 ст. 214, п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України), не допускається і тягне за собою встановлену законом відповідальність. Винятком є випадки, визначені в ч. 3 ст. 214 КПК України. Зокрема, у невідкладних випадках до внесення відомостей до ЄРДР чи винесення постанови про початок досудового розслідування допускається проведення огляду місця події. Проте після завершення проведення вказаної слідчої (розшукової) дії відомості невідкладно вносяться до ЄРДР або за

¹⁷⁹ Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : затв. наказом Офісу Ген. прокурора від 17.08.2023 № 23 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20>.

¹⁸⁰ Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 11.04.2023 : справа № 201/3571/20, провадження № 51-4364км21 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110339375>.

¹⁸¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

умов, визначених у п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, невідкладно приймається постанова про початок досудового розслідування¹⁸².

Крім того, для з'ясування обставин учинення кримінального проступку, зокрема, передбаченого частинами 1 і 2 ст. 111¹, ч. 1 ст. 2012 КК України¹⁸³, до внесення відомостей до ЄРДР законодавець дозволяє:

- відібрати пояснення;
- провести медичне освідування;
- отримати висновок спеціаліста і зняти показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;
- вилучити знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей¹⁸⁴.

Суб'єкти, уповноважені починати досудове розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень:

- прокурор (ч. 1 ст. 25, п. 1 ч. 2 ст. 36, ч. 1 ст. 214, п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України);
- слідчий (ч. 1 ст. 25, п. 1 ч. 2 ст. 40, ч. 1 ст. 214, п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України);
- дізнавач (п. 1 ч. 2 ст. 401, ч. 1 ст. 214, п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України).

Перелік відомостей, що вносяться до ЄРДР, наведений у ч. 5 ст. 214 КПК України та в п. 1 гл. 2 розд. I Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення¹⁸⁵. У випадку початку досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень за умов і у порядку, визначених у п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, слідчий, дізнавач, прокурор рішення про початок досудового розслідування приймають у формі відповідної постанови, яка «виготовляється на

¹⁸² Там само.

¹⁸³ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

¹⁸⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

¹⁸⁵ Там само; Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : затв. наказом Офісу Ген. прокурора від 17.08.2023 № 231 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20>.

офіційному бланку та підписується службовою особою, яка прийняла відповідне процесуальне рішення»¹⁸⁶. При цьому *постанова про початок досудового розслідування* (курсив наш. – О. П.) повинна бути мотивованою, містити відомості, визначені в ч. 5 ст. 214 КПК України, а також указівку на неможливість внесення інформації до ЄРДР¹⁸⁷. Окрім того, постанова про початок досудового розслідування повинна відповідати вимогам до структури та змісту постанови слідчого, дізнавача, прокурора, зазначеним у ч. 5 ст. 110 КПК України.

Звертаємо увагу, що:

– слідчий, дізнавач, прокурор згідно з ч. 1 ст. 214 КПК України через 24 години з моменту внесення відомостей про вчинення воєнного злочину/пов'язаного з війною кримінального правопорушення, зобов'язаний надати заявнику витяг з ЄРДР¹⁸⁸;

– відповідно до ч. 6 ст. 214 КПК України «слідчий, дізнавач невідкладно у письмовій формі повідомляє керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені частиною п'ятою цієї статті»¹⁸⁹;

– у випадку внесення відомостей про вчинення воєнного злочину/пов'язаного з війною кримінального правопорушення до ЄРДР прокурором, останній «зобов'язаний протягом п'яти робочих днів з дня внесення таких відомостей з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до відповідного органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування»¹⁹⁰ (ч. 7 ст. 214 КПК України).

Призначення прокурора у кримінальному провадженні про воєнні злочини та пов'язані з війною кримінальні правопорушення. Про початок досудового розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень негайно повідомляється керівник органу прокуратури. Він визначає прокурора, який буде здійснювати у конкретному кримінальному провадженні повноваження прокурора, передбачені

¹⁸⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

¹⁸⁷ Кравчук О., Бондаренко М. Досудове розслідування воєнних злочинів // Вектор прав людини : сайт. URL: <https://hrvector.org/podiyi/22-03-09-w-s-a>.

¹⁸⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

¹⁸⁹ Там само.

¹⁹⁰ Там само.

ст. 36 КПК України. Враховуючи специфіку воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень, а також зумовлені нею особливості здійснення їх досудового розслідування, «керівник органу прокуратури може визначити групу прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, а також старшого прокурора такої групи, який керуватиме діями інших прокурорів»¹⁹¹.

«За змістом статей 36, 37, 110 КПК рішення про призначення (визначення) прокурора, який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, та у разі необхідності групи прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні, обов'язково повинно прийматись у формі постанови, яка має міститись у матеріалах досудового розслідування для підтвердження факту наявності повноважень. Така постанова має відповідати передбаченим КПК вимогам до процесуального рішення в формі постанови, у тому числі бути підписаною службовою особою, яка її прийняла. Відсутність зазначеної постанови в матеріалах досудового розслідування або її непідписання керівником відповідного органу прокуратури обумовлює недопустимість доказів, зібраних під час досудового розслідування, як таких, що зібрані під наглядом і процесуальним керівництвом прокурора (прокурорів), який не мав на те законних повноважень»¹⁹².

Підслідність у кримінальних провадженнях про воєнні злочини та пов'язані з війною кримінальні правопорушення. При визначенні органу, що здійснюватиме досудове розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень, застосовуються правила підслідності, передбачені ст. 216 КПК України. Як зазначає з цього приводу Верховний Суд, «законодавець, розподіливши кримінальні правопорушення в межах підслідності різних органів досудового розслідування, виходив із презумпції, що саме цей орган здатний здійснити належне досудове розслідування кримінальних проваджень щодо зазначеного переліку кримінальних правопорушень: у силу характеристик кримінального правопорушення, організаційних можливостей органу, звичаїв, потреб у спеціалізації тощо.

¹⁹¹ Там само.

¹⁹² Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22.02.2021 : справа № 754/7061/15, провадження № 51-4584кмо18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95139651>.

<...> досудове розслідування має здійснюватися із дотриманням правил підслідності. Адже стратегічна мета інституту підслідності полягає в забезпеченні права особи на об'єктивне й неупереджене розслідування, і як результат гарантування передбаченого Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод права особи на справедливий суд»¹⁹³.

Згідно з ч. 2 ст. 216 КПК України досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 110, 111, 111¹, 111², 114, 114¹, 114², 435¹, 436², 438, 447 КК України, здійснюють слідчі органів безпеки. Досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених частинами четвертими статей 185–187, 189, 191, ст. 201² КК України, здійснюють слідчі органів Національної поліції, у разі якщо досудове розслідування таких кримінальних правопорушень не віднесено до підслідності ДБР, БЕБ, Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ). Досудове розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень здійснюють слідчі органів ДБР у випадку їх учинення особами, зазначеними в пп. 1, 2 ч. 4 ст. 216 КПК України. Досудове розслідування пов'язаних з війною кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 191 КК України, за наявності хоча б однієї з умов, зазначених у пп. 1, 2 ч. 5 ст. 216 КПК України, здійснюють детективи НАБУ. Детективи органів БЕБ здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 191 КК України, у випадках, передбачених пп. 2, 3 ч. 3 ст. 216 КПК України, якщо досудове розслідування таких кримінальних правопорушень не віднесено до підслідності ДБР чи НАБУ. Досудове розслідування у формі дізнання кримінальних правопорушень, пов'язаних з війною, відповідно до ч. 11 ст. 216 КПК України, здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів органу досудового розслідування, визначеного за правилами підслідності, передбачених ст. 216 КПК України¹⁹⁴.

Отже, наочно підслідність у кримінальних провадженнях про воєнні злочини та пов'язані з війною кримінальні правопорушення можна продемонструвати у вигляді наведеної табл. 5.

¹⁹³ Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24.05.2021 : справа № 640/5023/19, провадження № 51-2917кмо20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97286253>.

¹⁹⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Таблиця 5

Підслідність у кримінальних провадженнях про воєнні злочини та пов'язані з війною кримінальні правопорушення

<i>Назва органу досудового розслідування</i>	<i>Склади кримінальних правопорушень, віднесені до підслідності органу досудового розслідування</i>	<i>Примітки</i>
Органи безпеки (СБУ)	Статті 110, 111, 111 ¹ , 111 ² , 114, 114 ¹ , 114 ² , 435 ¹ , 436 ² , 438, 447 КК України	
ДБР	Статті 110, 111, 111 ¹ , 111 ² , 114, 114 ¹ , 114 ² , ч. 4 статті 185–187, 189, 191, ст. 201 ² , 435 ¹ , 436 ² , 438, 447 КК України	Якщо кримінальне правопорушення вчинено особами, зазначеними в пп. 1, 2 ч. 4 ст. 216 КПК України
БЕБ	Частина 4 ст. 191 КК України	1) У випадках, передбачених пп. 2, 3 ч. 3 ст. 216 КПК України; 2) якщо досудове розслідування таких кримінальних правопорушень не віднесено до підслідності ДБР чи НАБУ
НАБУ	Частина 4 ст. 191 КК України	За наявності хоча б однієї з умов, зазначених у пп. 1, 2 ч. 5 ст. 216 КПК України
Національна поліція	Частина 4 статей 185–187, 189, 191, ст. 201 ² КК України	Якщо досудове розслідування таких кримінальних правопорушень не віднесено до підслідності ДБР, БЕБ, НАБУ

Місцем проведення досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень згідно з ч. 1 ст. 218 КПК України є орган досудового розслідування, «під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення». Проте у випадку вчинення досліджуваної категорії кримінальних правопорушень за межами України чи якщо місце їх учинення невідоме, місце проведення досудового розслідування визначає прокурор. При цьому враховуються «місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо»¹⁹⁵.

Звертаємо увагу, що обов'язок вирішення питання про визначення іншої підслідності покладається на прокурора. Процесуальне рішення про визначення підслідності приймається прокурором у формі відповідної постанови в таких випадках:

– за результатами розгляду письмового повідомлення слідчого про обставини, які можуть свідчити про кримінальне правопорушення, розслідування якого не віднесене до його компетенції – протягом десяти днів з дня його отримання за умови підтвердження наведених у ньому обставин;

– у разі самостійного встановлення обставин, що свідчать про необхідність визначення іншої підслідності, – протягом десяти днів з дня встановлення таких обставин¹⁹⁶.

Наголошуємо, що у кримінальних провадженнях про воєнні злочини та пов'язані з війною кримінальні правопорушення відповідно до ч. 5 ст. 36 КПК України «Генеральний прокурор (особа, яка виконує його обов'язки), керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники своєю вмотивованою постановою мають право доручити здійснення досудового розслідування (курсив наш. – О. П.) будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування або за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійсненням ним досудового розслідування в умовах воєнного стану»¹⁹⁷.

¹⁹⁵ Там само.

¹⁹⁶ Там само.

¹⁹⁷ Там само.

При цьому належна правова процедура реалізації Генеральним прокурором, керівником обласної прокуратури, їх першими заступниками та заступниками повноважень, передбачених ч. 5 ст. 36 КПК України, відповідно до висновку Верховного Суду містить такі елементи:

а) належний суб'єкт (Генеральний прокурор, керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники);

б) оцінка досудового розслідування як неефективного або встановлення наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійснення ним досудового розслідування в умовах воєнного стану;

в) відображення такої оцінки чи наявності об'єктивних обставин стану у відповідному процесуальному рішенні – постанові;

г) вмотивованість такої постанови¹⁹⁸.

«Наслідком недотримання цієї процедури як складового елемента принципу верховенства права є визнання доказів, одержаних у ході досудового розслідування, недопустимими на підставі ст. 86, п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК як таких, що зібрані (отримані) неуповноваженими особами (органом) у конкретному кримінальному провадженні, з порушенням установленого законом порядку. <...> У кожному конкретному випадку наявність таких підстав має бути обґрунтована у відповідному процесуальному рішенні – постанові Генерального прокурора, керівника обласної прокуратури, їх перших заступників та заступників про доручення здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, яка має відповідати вимогам ст. 110 КПК, у тому числі бути вмотивованою, надавати обґрунтоване пояснення щодо фактичних та юридичних підстав прийнятого рішення. Постанова про доручення досудового розслідування іншому органу досудового розслідування, її обґрунтування та вмотивування має бути предметом дослідження суду в кожному кримінальному провадженні, яке здійснюється з урахуванням його конкретних обставин. Результати такого дослідження утворюють підстави для подальшої оцінки отриманих у результаті проведеного досудового розслідування доказів з точки зору допустимості»¹⁹⁹.

¹⁹⁸ Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24.05.2021 : справа № 640/5023/19, провадження № 51-2917кмо20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97286253>.

¹⁹⁹ Там само.

Визначення слідчого (дiзнавача), який здійснюватиме досудове розслідування воєнних злочинів і/чи пов'язаних з війною кримінальних правопорушень:

1) згідно з п. 1 ч. 2 ст. 39, ч. 1 ст. 214 КПК України слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування воєнних і пов'язаних з війною злочинів, визначається керівником органу досудового розслідування. Відповідно до ч. 4 ст. 38 КПК України досудове слідство воєнних і пов'язаних з війною злочинів можуть здійснювати як слідчі одноособово, так і в складі слідчих груп. У випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою керівник органу досудового розслідування уповноважений визначати старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих. Окрім того, «керівник органу досудового розслідування під час дії воєнного стану має право своєю вмотивованою постановою, погодженою з керівниками відповідних органів досудового розслідування, утворювати міжвідомчі слідчі групи та визначати у їх складі старшого слідчого, який керуватиме діями інших слідчих»²⁰⁰ (ч. 4 ст. 39 КПК України). «Процесуальне рішення про призначення (визначення) групи слідчих, які здійснюватимуть досудове розслідування у конкретному кримінальному провадженні, про визначення старшого цієї групи, який керуватиме діями інших слідчих, повинно бути прийнято у формі постанови. Таке процесуальне рішення необхідно долучати до матеріалів досудового розслідування для підтвердження наявності повноважень слідчих, які здійснюють досудове розслідування. <...> Відсутність такого процесуального рішення в матеріалах кримінального провадження обумовлює недопустимість доказів, зібраних під час досудового розслідування, як таких, що зібрані неуповноваженою на те особою»²⁰¹;

2) згідно з п. 1 ч. 2 ст. 39¹, ч. 1 ст. 214, ч. 1 ст. 298 КПК України дізнавач, який здійснюватиме досудове розслідування пов'язаних з війною кримінальних проступків, визначається керівником органу дізнання, а у випадку відсутності підрозділу дізнання – керівником органу досудового розслідування²⁰².

²⁰⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

²⁰¹ Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 04.10.2021 : справа № 724/86/20, провадження № 51-1353кмо21 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100214751>.

²⁰² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Передача матеріалів та відомостей іншому органу досудового розслідування (дівзнання) або за місцем проведення досудового розслідування:

1. Передусім зазначимо, що на початку досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень слідчий перевіряє наявність вже розпочатих досудових розслідувань щодо того самого кримінального правопорушення. У випадку, якщо кримінальне провадження щодо того самого кримінального правопорушення розпочато іншим слідчим органу досудового розслідування чи слідчим іншого органу досудового розслідування, слідчий повинен виконати такий алгоритм дій:

– передати наявні в нього матеріали та відомості слідчому, котрий здійснює досудове розслідування;

– повідомити про це прокурора, потерпілого або заявника;

– внести відповідні відомості до ЄРДР²⁰³.

2. У разі встановлення під час досудового слідства воєнних і пов'язаних з війною злочинів, що особа вчинила кримінальний проступок за відсутності в її діях складу злочину, слідчий за погодженням із прокурором з урахуванням підслідності надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу дівзнання²⁰⁴.

3. У разі встановлення під час здійснення дівзнання пов'язаних з війною кримінальних проступків, що особа вчинила злочин, дівзнавач за погодженням із прокурором з урахуванням підслідності надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу досудового розслідування²⁰⁵.

Звертаємо увагу, що відомості про призначення слідчого, дівзнавача (уповноваженої особи іншого підрозділу), процесуального керівника, прийняття до провадження (при фактичному отриманні матеріалів кримінального провадження) вносяться до ЄРДР невідкладно, а відомості про передачу матеріалів та відомостей іншому органу досудового розслідування, дівзнання або за місцем проведення досудового розслідування – протягом 24 годин з моменту прийняття відповідних процесуальних рішень²⁰⁶.

²⁰³ Там само.

²⁰⁴ Там само.

²⁰⁵ Там само.

²⁰⁶ Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : затв. наказом Офісу Ген. прокурора від 17.08.2023 № 231 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20>.

Наголошуємо, що витяг з ЄРДР «не може замінити процесуально-го рішення <...> у кримінальному провадженні»²⁰⁷, оскільки «не є кримінальним процесуальним рішенням, яке породжує зазначені правові наслідки в конкретному кримінальному провадженні»²⁰⁸. Відповідно у кримінальних провадженнях про воєнні злочини та пов'язані з війною кримінальні правопорушення витяг з ЄРДР не може замінити постанови про призначення (визначення) прокурора або групи прокурорів, які здійснюватимуть повноваження прокурорів у конкретному кримінальному провадженні; постанови про призначення груп слідчих; постанови про визначення підслідності тощо.

Як приклад, у вирокі Подільського районного суду м. Києва від 15.06.2023, за результатами розгляду кримінального провадження № 202101100000040, було встановлено, що:

«...На підтвердження підстав розпочати досудове розслідування стороною обвинувачення було надано суду відповідні заяви про вчинення кримінального правопорушення, у тому числі передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України, із долученими матеріалами та витяги з ЄРДР від цієї ж дати. Суд бере до уваги надані стороною обвинувачення постанови про визначення підслідності, постанови про створення слідчої групи, постанови про призначення групи прокурорів та про подальшу зміну її складу, що впливає на допустимість зібраних під час досудового розслідування доказів. Наведені процесуальні документи не є доказами у розумінні підтвердження обставин вчиненого злочину, але приймаються судом, оскільки свідчать про дотримання вимог процесуального закону як щодо підстав розпочати досудове розслідування, так і дотримання вимог щодо його проведення. <...> Допустимість доказів визначають як їх правову придатність для використання у кримінальному процесі як аргументів у доказуванні, зокрема у тому, що фактичні дані як докази отримані уповноваженим на те суб'єктом – у чому суд міг пересвідчитися через надані постанови про визначення підслідності, про призначення груп слідчих та прокурорів»²⁰⁹.

²⁰⁷ Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 04.10.2021 : справа № 724/86/20, провадження № 51-1353кмо21 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100214751>.

²⁰⁸ Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22.02.2021 : справа № 754/7061/15, провадження № 51-4584кмо18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95139651>.

²⁰⁹ Вирок Подільського районного суду м. Києва від 15.06.2023 : справа № 758/16427/21, провадження № 1-кп/758/422/23 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111764865>.

Ще одним прикладом є кримінальне провадження № 42021010000000005, у якому на підтвердження вимог процесуального закону щодо підстав розпочати досудове розслідування та його проведення стороною обвинувачення було надано суду:

«– повідомлення начальника Департаменту захисту національної державності Служби безпеки України прокуратурі АР Крим та м. Севастополя від 16.02.2021 про виявлення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України, із долученими матеріалами для вирішення питання щодо внесення відомостей до ЄРДР. З повідомлення вбачається, що Департаментом в ході проведення контррозвідувальних та оперативно-розшукових заходів отримано інформацію щодо фактів примусового призову цивільного населення України, яке проживає на тимчасово окупованій території України – АР Крим та м. Севастополь, на строкову військову службу до Збройних сил РФ та пропаганду добровільного вступу на строкову військову службу до ЗС РФ. Також ними було встановлено, що т. зв. “військовим комісаром м. Феодосія та Кіровського району “Республіки Крим” є громадянин РФ – ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_2, зареєстрований за адресою: АДРЕСА_1”. Згідно з наявними матеріалами ОСОБА_4 був призначений на вказану посаду 28.05.2020 та перебуває на ній до теперішнього часу, службу у цьому військовому комісаріаті розпочав з 2018 року. Перебуваючи на посаді т. зв. “ІНФОРМАЦІЯ_4” ОСОБА_4, керуючись федеральним законом від 28.03.1998 № 53-ФЗ “Про військовий обов’язок та військову службу” та іншими нормативно-правовими актами країни окупанта (РФ), здійснює примусовий призов цивільного населення України, яке проживає на тимчасово окупованій території України – АР Крим та м. Феодосія, на строкову військову службу до Збройних Сил РФ та пропагує добровільний вступ на військову службу до ЗС РФ. Додатком є акт огляду наявних в мережі Інтернет матеріалів стосовно т. зв. “ІНФОРМАЦІЯ_4”, громадянина РФ ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_2, що містить також 22 знімка екрану (скріншотів);

– витяг з ЄРДР за № 42021010000000005 від 16.02.2021 з коротко викладу обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення вбачається, що згідно з повідомленням ДЗНД СБУ органами окупаційної влади на тимчасово окупованій території України – АР Крим вчиняються дії спрямовані на примушування мешканців тимчасово окупованої території до служби у військових формуваннях РФ, зокрема, такі дії вчиняються т. зв. “військовим комісаром м. Феодосія та Кіровського району Республіки Крим” ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_2. Підставою внесення відомостей до ЄРДР вказано як матеріали правоохоронних та контролюючих державних органів про виявлення фактів вчинення чи підготовки до вчинення кримінальних правопорушень;

– *постанова про визначення підслідності від 01.03.2021, вине-сена заступником Генерального прокурора, якою підслідність ви-значено за слідчими Головного управління Служби безпеки України в Автономній Республіці Крим (з дислокацією у м. Херсон);*

– *постанови про призначення групи прокурорів у цьому кримі-нальному провадженні від 17.02.2021, 16.03.2021, постанова про за-міну групи прокурорів від 31.05.2021, від 07.10.2022;*

– *постанова про створення слідчої групи від 28.05.2022»²¹⁰.*

Отже, досудове розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень розпочинається з підстав і у порядку, визначеному статтями 214, 615 КПК України. Особливості початку досудового розслідування вказаних кримінальних право-порушень обумовлені низкою чинників, основними з яких є: влас-тивості їх кримінально-правової та криміналістичної характерис-тик; здійснення досудового розслідування в умовах війни та дії правового режиму воєнного стану; створення та функціонування спеціалізованих підрозділів у структурі правоохоронних органів, які займаються виключно документуванням і розслідуванням воєнних злочинів; підслідність розслідування досліджуваної категорії кри-мінальних правопорушень та ін.

2.2. ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ І ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІЙНОЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

2.2.1. Прийняття рішень щодо застосування запобіжних заходів

Процесуальному порядку застосування запобіжних заходів присвячено положення гл. 18 розд. II КПК України, а також поло-ження інших статей КПК України, які закріплюють особливості що-до застосування запобіжних заходів відносно певної категорії осіб, статус яких обумовлено віком, психічним станом, або під час екстр-адиції чи співробітництва з Міжнародним кримінальним судом (статті 493, 508, 582, 583, 584, 628, 629). Під час застосування запобіжних заходів у ході досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень слід керуватись саме окресленими нормативними положеннями.

²¹⁰ Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 24.04.2023 : справа № 753/14148/21, провадження № 1-кп/753/624/23 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110409601>.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Будівельно-технічна експертиза 361

Вибухотехнічна експертиза 353

Вигнання цивільного населення для примусових робіт 16

**Видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення
(екстрадиція)** 278

Виправдовування 153

Віддання наказу 30

Відновлення досудового розслідування 218

Військові кримінальні правопорушення 8

Військовополонений 12

**Внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових
розслідувань** 167

Воєнний злочин 7

Геноцид 78

Глорифікація 153

Гуманітарна допомога 127

Державна зрада 102

Добровільна участь 111

Додатковий протокол до Женевських конвенцій 13

Документування 38

Допит особи, яка знаходиться за межами України 340

Експертиза відеозвукозапису 360

Женевська конвенція 42

Жорстоке поводження 12

Закінчення досудового розслідування 219

Заперечення збройної агресії 125

Запобіжні заходи 178

Засоби ведення війни 23

**Затримання осіб, які розшукуються Міжнародним кримінальним
судом** 200

Збройний конфлікт 31

Злочин агресії 56

Злочини проти людяності 76

Зупинення досудового розслідування 202

Клопотання про закриття кримінального провадження 224

Клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру 227

Клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру 227

Клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності 228

Клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування 260

Колабораційна діяльність 105

Комп'ютерно-технічна експертиза 357

Контекстуальний елемент 82

Кримінальне провадження у порядку перейняття 280

Кримінально-правова політика 135

Методи ведення війни 24

Міжнародна правова допомога 274

Міжнародне гуманітарне право 10

Міжнародне співробітництво 267

Міжнародний збройний конфлікт 31

Міжнародний кримінальний суд 323

Місце вчинення кримінального правопорушення 172

Місце проведення досудового розслідування 172

Молекулярно-генетична експертиза 350

Момент початку досудового розслідування 166

Неміжнародний збройний конфлікт 31

Обвинувальний акт 225

Огляд вирви (воронки) 295

Огляд місця незаконного утримання 305

Огляд трупів 306

Передача підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого 192

Перехід на бік ворога 102

Підготовка допиту 314

Підслідність 169

Підстави початку досудового розслідування 159
Порушення законів та звичаїв війни 9
Пособництво державі-агресору 140
Постанова про закриття кримінального провадження
та провадження щодо юридичної особи 237
Початок досудового розслідування 158
Предмет допиту підозрюваного 331
Предмет допиту потерпілого 327
Предмет допиту свідка 329

Римський статут 84
Розграбування національних цінностей 17
Розшук підозрюваного 205

Скасування запобіжного заходу для проходження військової служби
за призовом під час мобілізації 198
Спеціальне досудове розслідування (in absentia) 248
Співробітництво з іншими міжнародними правоохоронними
організаціями 285
Співробітництво з Міжнародним кримінальним судом 282
Судова експертиза зброї та слідів її застосування 355
Судова портретна експертиза 358
Судово-медична експертиза 349
Супутні втрати 57

Тактика допиту малолітніх і неповнолітніх 342
Тактика допиту потерпілих 324
Тактичні прийоми допиту підозрюваних 331
Тимчасовий арешт 285
Товарознавча експертиза 362
Трасологічна експертиза 365
Тримання під вартою 185

Фіксація допиту 335

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

P64

Розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти : наук.-практ. посіб. / [І. В. Гловоюк, О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., члена-кор. НАПрН України В. В. Сокурєнка ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2023. – 400 с.

ISBN 978-966-610-277-8

У науково-практичному посібнику представлено актуальну, повну й систематизовану інформацію про поняття, класифікацію, юридичне визначення, кваліфікацію воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень, надано характеристику їхніх юридичних складів, визначено проблеми кваліфікації, запропоновано шляхи їх вирішення. Визначено особливості та сформульовано рекомендації щодо документування, розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень, специфіку застосування криміналістичної техніки.

Призначено для здобувачів освіти, які навчаються у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи Міністерства внутрішніх справ, практичних працівників Національної поліції, інших правоохоронних органів, а також науковців, які здійснюють дослідження кримінально-правових, кримінальних процесуальних та криміналістичних проблем протидії воєнним злочинам і пов'язаним з війною кримінальним правопорушенням.

УДК 343.2/7(0758)(447)

Навчальне видання

ГЛОВЮК Ірина Василівна
ЛИТВИНОВ Олексій Миколайович
ОРЛОВ Юрій Володимирович та ін.

**РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ І ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІЙНОЮ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ,
КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ**

Науково-практичний посібник

Редагування: *О. М. Нещєретна*
Коригування списків літератури: *С. С. Тарасова*
Внесення правок, комп'ютерне верстання: *А. О. Зозуля*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 23,33.

Обл.-вид. арк. 22,37. Тираж 100 пр.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008